

Contemporani ai Războiului pentru Independență: maiorul Nichita Ignat din Salva și învățătorul birgăuan Ilarion Bozga

IOAN CERNUCAN

Neatîrnarea a fost unul din visele cele mai scumpe ale poporului nostru. Pentru păstrarea sau recucerirea ei au luptat strămoșii încă din perioada de formare a poporului român și pînă în zilele noastre.

Referindu-se la rezistența poporului față de valurile migratoare străine, tovarășul Nicolae Ceaușescu arăta în Expunerea la Congresul educației politice și al culturii socialiste: „poporul român s-a distins întotdeauna prin dragoste și dreptate, prin dîrzenie și neînfricare în luptă, prin voința de a fi stăpîn pe destinul său, de a-și făuri viitorul în deplină libertate. Așa se explică și faptul că marile migrațiuni ale unor popoare asiatice în Europa — fenomen care a frînat mult progresul societății de pe acest teritoriu — nu a putut schimba caracteristicile spirituale și morale ale poporului nostru.“¹

Jugul străin, otoman și austro-ungar, mai apăsa asupra națiunii române și în a doua jumătate a secolului al XIX-lea făcînd ca principalele obiective ale Revoluției de la 1848 să nu poată fi îndeplinite, frînînd însăși desfășurarea procesului de desăvîrșire a statului național unitar român.

Doriința de cîștigare a independenței naționale devine tot mai arzătoare în epoca modernă. Națiunea română formată pe baza comunității de limbă și cultură, factură psihică, tradiție de luptă pentru libertate și idealuri comune, se vedea stînjinită în dezvolta-

1. Ceaușescu, Nicolae: *Expunere cu privire la activitatea politico-ideologică și cultural-educativă de formare a omului nou, constructor conștient și devotat al societății socialiste multilaterale dezvoltate și al comunismului în România* — prezentată la Congresul educației politice și al culturii socialiste, 2 iunie 1976, București, 1976, p. 10—11.

rea ei datorită faptului că nu trăia în cadrul aceluiași teritoriu care să fie liber. Menținerea unei dominații străine este supărătoare. Întregul popor român este hotărât să-și dobândească deplina libertate.

Alături de burghezie vor lupta masele populare. Țărănimea asuprită și lipsită de pământ dorea și ea alungarea jugului străin în speranța unei vieți mai bune iar proletariatul, noua clasă a viitorului, vedea în câștigarea neatârării o etapă necesară și obligatorie a dezvoltării viitoare a României.

Odată proclamată Independența de stat a României, la 9 Mai 1877, poporul va ști să o câștige și pe câmpul de luptă, acolo la sud de Dunăre, la Plevna, Grivița, la Smîrdan.

Alături de ostașii armatei române la Războiul pentru cucerirea Independenței de stat a României vor participa o mulțime de voluntari din țară și din celelalte provincii românești aflate sub dominație străină. Mulți români din Transilvania vor fugi peste graniță în România, unii dintre ei se vor înrola în armată.²

În părțile noastre, ale Bistriței și Năsăudului, exista o tradiție de luptă pentru afirmarea ființei naționale, pentru eliberarea națională și socială. Intelectualii năsăudeni participă la acțiunea aceluia care redactează *Supplex libellus Valachorum* cerînd în numele cetățenilor întregii națiuni române din Transilvania ca națiunea română să fie reșezată în drepturile civile și politice de care a fost despuiată.³

Tot aici, în 1763, cînd se pun bazele Regimentului grăniceresc năsăudean, este înăbușită revolta condusă de bătrînul Tănase Tudoran deoarece țărani refuză să depună jurămîntul de credință față de habsburgi atîta vreme cît sînt considerați iobagi. Pe locul numit : „Pe Mocirlă“ din Salva, Tănase Tudoran este zdrobit cu roata.

Pentru românii grăniceri viața nu era de loc ușoară. Veșnic pe drumuri, după neovie, în lungul și în latul imperiului, gospodăriile lor rămîneau în seama femeilor și sărăceau. Mulți dintre ei, sătui de disciplina aspră în care bătaia și arestul erau un lucru obișnuit, încercau să se mute sau, cel puțin, pentru copiii lor să le poată da un viitor care să-i scutească de suferință.⁴ De aceea mulți dintre grăniceri vor căuta să profite de rețeaua de școli triviale, înființate după militarizare, și își vor da copiii la școală cu gîndul de a-i face militari, funcționari sau intelectuali. Cătanele negre, cum erau numiți grănicerii, vor săvîrși multe fapte de arme pe scenele de luptă europene, așa cum au fost și cele din timpul ascensiunii lui Napoleon.

Dintre fiii grănicerilor se ridică oameni de seamă. Pe doi dintre ei îi evocăm acum deoarece atît ofițerul Nichita Ignat din

2. Constantinescu, Miron, Daicoviciu, Constantin, Pascu Ștefan : *Istoria Românelor*, compendiu, Editura didactică și pedagogică, București, 1969, p. 363.

3. *Ibidem*.

4. Albu, Nicolae : *Istoria învățămîntului românesc din Transilvania*, (pină la 1800), Institutul de istorie națională Cluj, 1944, tipografia „Lumina”, Blaj, 1944, p. 218.

Salva cît și învățătorul bîrgăuan Ilarion Bozga, contemporani ai Războiului pentru cucerirea Independenței de stat a României, vor fi cu gîndul și fapta alături de cei care au dobîndit neatîrnarea. „De-ar fi românul ori de unde ar fi, de sub orice stăpînire, el își iubește neamul și limba părinților săi, căci aceleași dureri le au toți...” spunea George Coșbuc.⁵

Dintre nășăudenii care au participat la Războiul pentru Independență un loc aparte îl ocupă ofițerul Nichita Ignat, născut la Salva la 14 sept. 1829 în aceea parte a satului unde, cu 66 de ani în urmă, Tănase Tudoran fusese tras pe roată. Fiul de grănicer se ridică pe propriile lui calități și îmbrățișează cariera militară servind în armată timp de 44 de ani, ajungînd la gradul de colonel. După ce face școala primară în Salva, cea de „norme” la Nășăud trece la Gimnaziu și în 1847 se înrolează în Regimentul al II-lea de graniță nășăudean, în care la 1 aprilie 1848 primește gradul de caporal.⁶ Flăcăul chipeș și sănătos, cu fruntea înaltă și privirea limpede, de pe malul Someșului, dovedește alese calități sufletești. Este onest, conștiincios, plin de rîvnă, curajos și bun român.

Cînd batalionul din care făcea parte este trimis în Croația ca să înăbușe o mișcare de eliberare, nășăudenii refuză să lupte împotriva sîrbilor. Astăzi cunoaștem care a fost poziția regimentului nășăudean în cadrul evenimentelor de la 1848 și cîtă încredere au avut grănicerii în promisiunile, adeseori deșarte, ale stăpînitorilor străini. Nichita Ignat ajunge ofițer în armata austriacă și primește gradul de căpitan pe cîmpul de luptă de la Custozza (14 iunie 1866) unde, la 37 de ani, este rănit. Devine un ofițer ambițios care se silește să se perfecționeze continuu.⁷

Dar dragostea față de imperiali cedează în fața unor realități dureroase din viața românilor. Pactul dualist înfăptuit în 1867 l-a făcut și pe căpitanul Ignat să nutrească gîndul de a trece munții în țara mamă și să-și pună frumoasele sale aptitudini militare în slujba neamului. De aceea primește oferta de a deveni ofițer al armatei române, pleacă la București și în octombrie 1868 e primit cu grad de căpitan în Regimentul 8 infanterie. În 1872 primește cetățenia română iar în 1877 îl găsim comandant de batalion în cadrul Regimentului 3 de linie din Divizia a 2-a care constituia rezerva armatei operative române în timpul asaltului de la Grivița (30 august 1877). În timpul acestui război Nichita Ignat este avansat la gradul de maior și participă cu batalionul său la istoricul asediu al Plevnei, servind sub comanda colonelului Mihail Cerchez căruia la 28 noiembrie Osman Pașa se predă, împlinind un dor sfînt al tuturor românilor în lupta lor de eliberare națională.

5. Coșbuc, George: **Războiul nostru pentru neatîrnare**, Opere complete, București, p. 145.

6. Motogna, Victor: **Un erou din granița Nășăudeană: Nichita Ignat**, (schiță biografică), 1928, p. 10.

7. Idem, p. 24.

În Transilvania, în acest timp, apăsa greu jugul daulismului austro-ungar care-i menținea pe români în situația unei națiuni tolerate, împiedicându-i să-și afirme naționalitatea. Dorul de libertate, dragostea față de frații care luptau pe metereze și redute, erau vii în inimile multor intelectuali și cadre didactice din părțile Bistriței și Năsăudului. Printre ei se aflau și dascălii Văii Bîrgăului. Mulți dintre învățătorii școlii triviale din Prund erau nu numai intelectuali de frunte ai acestei văi, ci și vrednici luptători pentru drepturi naționale și sociale ale românilor de aici.⁸

Moise Pop, Iacob Onea, Simion Monda, Macedon Flămînd și Pavel Beșa funcționează la școala din Prund în anii 1877—1878. Tot acum, în 1877, este numit ca învățător în primul său an de învățămînt tînărul Ilarion Bozga care, în urma unui concurs, primește post în Mureșenii Bîrgăului.

Născut în anul 1856 în Tiha Bîrgăului, fiul lui Ilie Bozga învață primele trei clase la școala trivială din Prund, continuă în clasa a IV-a la școala de norme din Năsăud, tot aici face și gimnaziul și fiindcă s-a distins la învățătură, este trimis ca bursier la preparandia din Deva. Pe vremea aceea școala se făcea cu mîncare din desagă, se dormea în podul cu fîn și se învăța la lumina opaițului.⁹

Inteligent și plin de neastîmpăr, cu frumoase cunoștințe de ordin pedagogic și cu multă dragoste față de neamul său de țărani, Ilarion Bozga este prezent la toate evenimentele de seamă prin care trece Transilvania și România în timpul vieții lui. Prieten bun cu George Coșbuc, coleg de generație și de muncă cu Pavel Beșa, Iacob Onea, Ion Dologa și Eliseu Dan, învățătorul Ilarion Bozga a devenit o figură simbolică a școlii din Prund și din Valea Bîrgăului.

Din datele culese de către membrii cercului de istorie de la Liceul Prundu-Bîrgăului, din documente de arhivă școlară și din cele existente în colecția muzeului de istorie al școlii se pot reconstitui multe din momentele vieții lui. Cărțile care i-au aparținut ni-l prezintă ca pe un om cu bogată cultură pedagogică. Scrierile lui Andrei Mureșanu, Vasile Lucaciu, Vasile Petri, Eugen Brote sau George Coșbuc pe care Bozga le avea în biblioteca lui sînt semnificative pentru factura sa spirituală, pentru crezul politic și lupta pe care o va duce alături de alți intelectuali transilvăneni care cereau dreptul la instruire, pentru libera folosire a limbii românești în școli și în presă, pentru apărarea unor libertăți cîștigate, cîndva, cu trudă și umilire.

Alăturat, împreună cu alți trei colegi ai săi, mișcării memorandiste și chemat în 1894 în fața Curții cu jurați din Cluj,¹⁰ exilat în timpul Primului Război mondial într-un lagăr din Ungaria

8. Cernucan, Ioan: *Ecouri memorandiste la intelectuali din Prundu-Bîrgăului*, File de istorie, vol. II, Bistrița, 1972, p. 159—164.

9. Valea Bîrgăului, foale locală, anul I, sept. 1936, Nr. 8, 1936.

10. Suplita senatului școlar din Borgo-Mureșeni (21 decembrie 1877), manuscris de la Muzeul de istorie al Liceului Prundu-Bîrgăului.

alături de profesorul Lupaș, dr. Sebastian Stanca, mama poetului Octavian Goga și alți intelectuali, învățătorul Ilarion Bozga devine alături de Eliseu Dan și Pavel Beșa unul din păstrătorii flacărei de unitate națională a tuturor românilor, de pe această vale, atunci când la 1 Decembrie 1918 se va hotărî unirea Transilvaniei cu România.

Spiritul său bătaios și avîntat l-a caracterizat încă de la începutul activității. În 1877 se întoarce de la Deva unde absolvise preparandia și ieșise învățător. Obține, prin concurs, postul de învățător în Mureșeni dar gândul îi este mereu la frații din România. Dorește să părăsească Transilvania și să fugă peste munții.

Independența națională a românilor devenise o cauză scumpă a întregului nostru popor. Fiind un război drept, de eliberare națională, Războiul pentru cucerirea Independenței de stat a României a declanșat un adevărat entuziasm în rîndurile întregului popor. Continuînd tradițiile luminoase ale cărturarilor patrioți, o mulțime de învățători, medici și alți intelectuali au plecat ca voluntari pe front sau au contribuit materialicește la susținerea războiului.

Înfruntînd opreliști și persecuții o mulțime de transilvăneni au trecut granița pentru a se alătura luptei fraților lor din România.

Ilarion Bozga a încercat și el acest lucru. Era tînăr, necăsătorit și abia își începea activitatea didactică. Tentativa lui de a fugi în România, pentru a se înscrie voluntar în armata care lupta împotriva turcilor, nu reușește. Prins de către autorități la Fîntînele (Măgura Calului) este bătut și dus cu forța la oaste unde va fi ținut aproape patru ani, în vreme ce copiii pe care trebuia să-i învețe au rămas singuri și băteau ulițele satului, în vreme de iarnă, în loc să meargă la școală.

În muzeul Liceului Prundu-Bîrgăului se păstrează un manuscris îngăbenit de vreme. Este o suplică ce datează din 21 decembrie 1877 prin care senatul școlar din Mureșeni Bîrgăului se adresează Comisiei administrative a comitatului cu rugămintea de a-l elibera pe tînărul învățător de la „serviciul de arme“.

Invocînd considerentul de „interes al învățămîntului“, faptul că a fost ales un învățător calificat, că pe baza unei legi din 1868 erau suficiente opt săptămîni de instrucție pentru tînărul luat cu forța în Regimentul 63 infanterie, că elevii bat ulițele satului în loc să meargă la școală, senatul școlar își „ia libertatea“ de a se adresa comisiei districtuale cu rugămintea ca aceasta să intervină la Ministerul apărării patriei pentru „concedierea“ tînărului Bozga de la serviciul de arme.

Dar plîngerea senatului școlar nu este luată în considerare. Bozga rămîne cătană pînă în 1880 când își va relua activitatea didactică, de data aceasta la Prundu-Bîrgăului, la școala pe care nu o va părăsi timp de 46 de ani.,